
De archivaris als cultuurmanager: een Gentse bijdrage

Steven Thielemans
Coördinator erfgoedbeleid
Gent Cultuurstad vzw -
Erfgoedcel Gent
Bijlokekaai 7B
9000 Gent
Tel.: 09-269 87 91
E-mail:
steven.thielemans@gent.be

© Anja Hellebaut.

A R T I K E L

Tijdens de Brabantse Archivarissendag op 23 november 2001, met als thema 'De archivaris in spagaat. Cultuurmanager of informatiemanager', hield de auteur een lezing. Onder het motto van die lezing 'De archivaris als cultuurmanager. Een Gentse bijdrage' worden in dit artikel drie stellingen naar voren gebracht. Elke stelling wordt geïllustreerd met een concreet project dat in 2000-2002 werd gerealiseerd. Deze bijdrage werd met een zekere schroom geschreven. Het feit dat de auteur niet in een archief werkt en er ook nooit gewerkt heeft, houdt in dat de stellingen onbevooroordeeld, maar eerder vanuit een brede dan een specifieke vakkennis werden geformuleerd.

In Vlaanderen wordt de discussie over cultureel erfgoed steeds meer een maatschappelijke discussie, of op zijn minst een discussie over de maatschappelijke rol van dat erfgoed. En dat is maar goed ook! Erfgoed is immers wat ons rest uit het verleden – overblijfselen én overleveringen –, wat zichtbaar is in onze omgeving, wat we ons herinneren, wat al dan niet bewust een plaats in ons individueel of collectief geheugen inneemt.

Nieuwe Vlaamse reglementen bevorderen onder andere de culturele ontsluiting van archieven, bewaarbibliotheken en documentatiecentra. Convenants Cultureel Erfgoed en Erfgoedcellen stimuleren een geïntegreerd erfgoedbeleid gericht op kwalitatieve publieksontsluiting in Antwerpen, Brugge en Gent; nieuwe Erfgoedcellen worden in Leuven, Mechelen en Tongeren opgericht. Ze situeren zich tussen archieven, musea, volkscultuur

en verspreid cultureel erfgoed. Culturele archiefwerking vormt daarbij een specifiek aandachtspunt.

De Erfgoedcel Gent, ondergebracht in Gent Cultuurstad vzw, onderneemt in 2001-2002 een zeventiental projecten; zeven ervan hebben specifiek betrekking op archieven. Eén project is een doorlichting van de culturele werking van de archiefensector door de 'Opleiding Archivistiek en Hedendaags Documentbeheer' aan de VUB. Dit project wordt ondersteund door Antwerpen, Brugge en Gent; de Erfgoedcel Brugge treedt daarbij als 'trekker' op.

Bij de specifiek Gentse projecten ligt de nadruk op (audio)visueel materiaal en prioriteit gaat naar (blijvende) ontsluiting zonder bedreiging van het origineel. Het Stadsarchief Gent speelt een belangrijke rol bij de realisatie van de projecten. De projecten zijn: de voorbereiding van een tentoonstelling in het Sint-Pietersstation door de deelnemers aan het Gents Archieven Overleg; de ontsluiting van de collecties 'papieren bouwkundig erfgoed' en van het regionaal filmjournaal in het Stadsarchief; het uitschrijven van documentaire foto-opdrachten; impulsen voor de publiekswerking van de deelnemers aan het Gents Archieven Overleg en voor Cageweb, de Catalogus Gentse Wetenschappelijke Bibliotheken waarbij twaalf Gentse archieven, bibliotheken en musea hun historisch en cultureel waardevolle collecties gezamenlijk ontsluiten.

De archivaris als cultuurmanager:
een Gentse bijdrage

STELLING 1: ARCHIEVEN ALS BEMIDDELAARS

In een actief erfgoedbeleid zijn archieven, net als bijvoorbeeld musea, bemiddelaars tussen collectie en publiek. Het vergroten van het maatschappelijk draagvlak vormt een belangrijke doelstelling.

In feite is dit een pleidooi tegen institutioneel denken. Veel belangrijker dan het instituut archief, museum of erfgoedcentrum zijn de collectie en het publiek.

Al het erfgoed in en over de stad Gent vormt samen de 'Verzameling Gent' - het geheugen van de stad. Museumobjecten, archiefdocumenten, archeologische sites, monumenten, maar ook kleine relictten in het straatbeeld zijn overblijfselen uit het verleden die de stad en de stedelingen mede maken tot wat ze NU zijn. Erfgoed is alomtegenwoordig en draagt ontelbare boeiende verhalen in zich; mogelijkheden tot actuele vraagstellingen ook.

Niet alleen de expert, maar ook het grote publiek heeft recht op het beleven van dit erfgoed en het mag dat publiek best gemakkelijker worden gemaakt. Het maatschappelijk draagvlak vergroten door nieuwe en ruimere doelgroepen te bereiken is een democratische opdracht voor alle erfgoedinstellingen en deze bemiddelende rol kan bijdragen tot zowel een grotere maatschappelijke waardering voor dit erfgoed als een beter 'mentaal leefmilieu'.

Voorbeeld: het project 'Gentse Stadsgezichten' (2000)

Aan dit project namen alle stedelijke erfgoedinstellingen deel; de collectie van het Stadsarchief had een zeer belangrijk aandeel. Oorspronkelijk was

er het vrij traditionele plan voor een tentoonstelling van historische stadsgezichten, maar door actieve interactie tussen de betrokkenen onderling en met het publiek ontstond iets helemaal anders.

De 'genius loci' van 28 onverwachte plekken in het centrum, de wijken en de deelgemeenten werd gereconstrueerd; enerzijds door het samenbrengen van stukken uit de verspreide stedelijke collecties, anderzijds door het inzamelen van foto's en verhalen van Gentenaars over die plekken ('Stel uw eigen stukje Gent tentoon'). De foto's werden op de tentoonstelling in grote fotoboeken getoond en achteraf ingescand. Historische beelden uit de stedelijke collecties werden dan weer in het straatmeubilair in ieder van de wijken en deelgemeenten getoond; communicatie gebeurde onder andere via de bakkerijen.

De tentoonstelling was slechts een onderdeel van een geïntegreerd en participatief proces. Tienduizend mensen bezochten de tentoonstelling met beperkte openingstijden; de gestelde doelgroepen werden bereikt (25% uit de wijken, 25% uit de deelgemeenten); talrijke stukken werden voor het

eerst (sinds lang) of voor het eerst samen getoond.

STELLING 2: SPECIFIEKE REGLINGEN

Een actief erfgoedbeleid in archieven veronderstelt specifieke regelingen, middelen, personeel en managementtechnieken.

Het besef dat de huidige regelingen, middelen en personeel in de archieven niet volstaan om hun maatschappelijke rol optimaal te kunnen spelen, is even belangrijk als het erkennen dat ze een actieve maatschappelijke rol moeten spelen. Het gaat niet om of collectie of publiek, maar om en collectie en publiek.

Het vertrekpunt van de Erfgoedcel Gent vormt niet de zorg over een collectie, maar wel de bekommernis om collecties, gebouwen, sites, verhalen, te ontsluiten, (nieuw) leven te geven. Deze opdracht is complementair aan die van onder andere de archieven, wil geen expertise vervangen maar veel meer potenties aanzwengelen en initiatieven stimuleren.

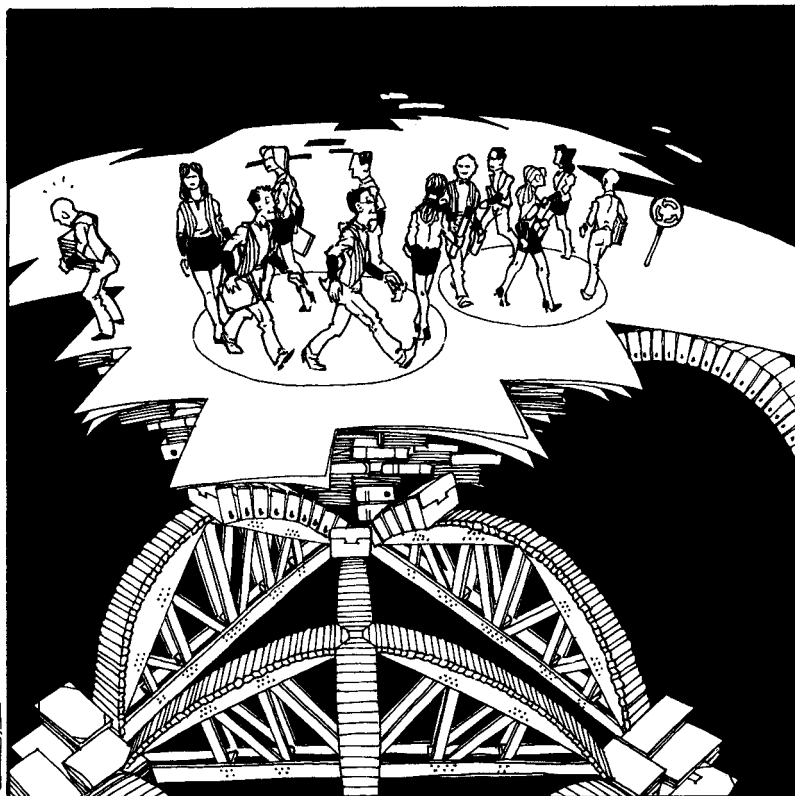

Gentse stadsgezichten. © Frederik Leliaert.

Zeker op een moment waarop de maatschappelijke rol van de archieven wordt erkend, maar regelingen, middelen en personeel deze rol nog niet weerspiegelen, kan zo een externe cel een belangrijke rol spelen en het projectmanagement van ontsluitingsprojecten mee op zich nemen. De archieven kunnen zich concentreren op hun collectie, maar ze krijgen er ook een directe link met het geïntegreerd erfgoedbeleid en de andere instellingen bij.

Voorbeeld: de tentoonstelling 'Een groots werk van ontbloting?' (2001)

Het project 'Huizenonderzoek in Gent' startte in het begin van de jaren 1990 en van bij de aanvang verleenden de dienst Stadsarcheologie en het Stadsarchief hun medewerking aan dit onderzoeksproject van vrijwilligers dat kwalitatief hoogstaande resultaten prioriteert. Toch was er de wens om die resultaten aan een ruimer publiek te tonen en dit was het punt waar de Erfgoedcel Gent mee het projectmanagement, de financiering en de communicatie van een tentoonstelling opnam.

DRAAISCHIJVEN OP EEN VERBREED DRAAGVLAK...?

De tentoonstelling stelde zowel de methode van onderzoek, de samenwerking van vorsers uit verschillende disciplines, als de resultaten van het project 'Ten Putte'/Goudenleeuwplein voor. Met dit laatste focuste de tentoonstelling op één plek in het centrum van de stad: een 'stadsgezicht' dat ook nu nog aan vele discussies onderhevig is. De nadruk lag op de bewoners van deze plek. Op het plein werden de rooijlijnen van de verdwenen huizenblokken geschilderd; de eigenaars/gebruikers van de panden rond het plein werkten mee (kleine tentoonstelling, stukken in etalage, zeildoek aan gevel in restauratie).

plaats en de archieven lagen aan de basis daarvan. Vreemde beschuldiging? Neen, niet eens een beschuldiging en vreemd nog minder.

Op de vraag van de archiefsector om een eigen open dag te organiseren reageerde de Vlaamse Gemeenschap immers met de vraag om samen met de musea het eerste Erfgoedweekend te organiseren: zaterdag de Archiefendag, zondag de Museumdag, en dat alles onder de kreet van baby Willem 'Ontdek mijn verleden'. In Gent zetten meteen dertien archieven de deuren open. De sector stond zo mee aan de wieg van een meer geïntegreerd erfgoeddenken in Vlaanderen.

Een bijzonder moment in de dialoog tussen specialisten en publiek, tussen verleden en actualiteit, vormde de 'Nacht van de Bijloke'. In samenwerking met het Stadsarchief Gent werden op de historische Bijlokesite oude journaalfilms over de stad geprojecteerd.

De tweede editie van het Erfgoedweekend volgde in april 2002. Toen werd de erfgoedgedachte vanuit het museum-

Een groots werk van ontbloting? © Matto Deseijn.

STELLING 3: DRAAISCHIJF-FUNCTIE

In een actief erfgoedbeleid vervullen archieven als cultuurgerichte organisaties een draaischijffunctie.

In 2001 vond er in Vlaanderen voor het eerst geen Museumdag

*De archivaris als cultuurmanager:
een Gentse bijdrage*

en archiefveld verder verruimd tot de sector van de volkscultuur. Vandaar de keuze voor het thema verzamelen/verzamelingen/verzamelaars. Bij sommige archivariissen leverde het begrip 'verzamelen' enige weerstand op; dit hoeft echter niet omdat het zeer ruim kan worden opgevat, allerlei aspecten (van de archiefwerking) bespreekbaar maakt en het begrip erfgoed toegankelijker wordt.

De archieven spelen als cultuurgerichte organisaties een draaischijffunctie in een actief erfgoedbeleid. Ze kunnen immers een rol vervullen op het vlak van materieel én immaterieel erfgoed; geven verhalen aan talrijke objecten, plekken, gebouwen; kunnen actief verhalen gaan verzamelen; bewaren een belangrijk deel van het (te activeren) geheugen van een maatschappij; dragen zorg over interessant iconografisch materiaal; documenteren en onderzoeken de maatschappij tot en met haar actuele componenten.

Erfgoedweekend 2001: ontdek mijn verleden. © Joost De Block.

TOT BESLUIT

De archivaris als cultuurmanager heeft nood aan grote openheid. Uitgebalanceerde aandacht voor zijn collectie én zijn (potentieel) publiek zijn essentieel; de archiefinstellingen vervullen een belangrijke intermediaire rol.

De vaak kunstmatig aangescherpte keuze tussen bewaren of ontsluiten van erfgoed is een in grote mate valse tegenstelling; beide aspecten hangen immers samen met de maatschappelijke rol van archieven. Ontsluiten veronderstelt bovendien een ruimere cultuurgerichte werking dan enkel wetenschappelijke ontsluiting.

De archivaris als cultuurmanager verrekt uiteraard vanuit zijn eigen professionaliteit, maar daarnaast zijn ook algemenere managementtechnieken noodzakelijk.

Om als cultuurgerichte organisatie hun maatschappelijke rol en hun draaischijffunctie te realiseren, kunnen archieven zowel eigen managementvaardigheden opbouwen/verwerven als samenwerken met externe organisaties (bv. Erfgoedcellen) die het projectmanagement van ontsluitingsprojecten mede op zich nemen. In beide gevallen veronderstelt dit een zorgvuldig afgewogen evenwicht tussen professionaliteit en creativiteit.

SAMENVATTING

Onder het motto 'De archivaris als cultuurmanager. Een Gentse bijdrage' worden drie stellingen naar voren gebracht. Zij worden geïllustreerd met een project dat in 2000-2002 werd gerealiseerd.

1. In een actief erfgoedbeleid zijn archieven, net als musea, bemiddelaars tussen collectie en publiek. Het vergroten van het maatschappelijk draagvlak vormt een belangrijke doelstelling;
2. Een actief erfgoedbeleid in archieven veronderstelt specifieke regelingen, middelen, personeel en managementtechnieken;
3. In een actief erfgoedbeleid vervullen archieven als cultuurgerichte organisaties een draaischijffunctie.

Om als cultuurgerichte organisatie hun maatschappelijke rol en hun draaischijffunctie te realiseren, kunnen archieven zowel eigen managementvaardigheden opbouwen/verwerven als samenwerken met externe organisaties (bv. Erfgoedcellen) die het projectmanagement van ontsluitingsprojecten mede op zich nemen. In beide gevallen veronderstelt dit een zorgvuldig afgewogen evenwicht tussen professionaliteit en creativiteit.

ABSTRACT

Under the motto 'the archivist as a cultural manager: a Ghent contribution', three theses are formulated. They are illustrated with a project that was realized in 2000-2002.

1. In the context of an active heritage policy, archives are, just like museums, intermediaries between the collection and the public. A major objective is to enlarge the social basis;
2. If archives are to conduct an active heritage policy, they should dispose of specific regulations, means, staff and management techniques;
3. In an active heritage policy, archives play a pivotal role as cultural organizations.

For realizing their social and pivotal role as cultural organizations, archives can both develop/acquire their own management competences and co-operate with external organizations (e.g. Heritage cells) which assist in the project management of sensitization projects. In both cases, a carefully balanced equilibrium between professionalism and creativity is required.